

عطار نیشابوری

عطار نیشابوری راوی ۳ هزار قصه شنیدنی

گفت و گو با دکتر مهدی محبتی، استاد ادبیات فارسی و مؤلف کتاب ارزشمند «قرن‌های بی‌زمان» به مناسبت روز بزرگداشت عطار نیشابوری

الیه‌ارانبان

calture@khorasannews.com

لقب پدر قصه‌گویی عرفانی را به عطار نیشابوری داده‌اند؛ کسی که نزدیک به ۳ هزار قصه را در آثار خود جای داده و شاعرانی مانند مولانا و امداو او هستند. منطق الطیر، تذکره‌الاولیاء، الهی‌نامه، اسرارنامه، مصیبت‌نامه و مختارنامه از یادگاری‌های این شاعر و عارف بزرگ ایرانی در ادبیات فارسی به‌شمار می‌روند. دکتر مهدی محبتی، استاد زبان و ادبیات فارسی و عضو هیئت علمی دانشگاه زنجان در کتاب «قرن‌های بی‌زمان» که سال گذشته برگزیده کتاب سال شد و در جشنواره شعر فجر هم تنها اثر برگزیده بود، به قصه‌ها و آثار عطار از زاویه‌ای تازه نگاه کرده‌است.

او آثار عطار را مانند یک منظومه به‌هم پیوسته می‌داند که برای فهم هر کدام باید آثار دیگر این شاعر و نویسنده را درک کرد. گفت‌وگوی ما با دکتر محبتی را به مناسبت ۲۵ فروردین، روز بزرگداشت عطار نیشابوری در ادامه می‌خوانید.

مردم‌گیر کردن عرفان در قالب قصه

دکتر مهدی محبتی اهمیت عطار در ادبیات فارسی را از چند جنبه برمی‌شمارد: «اول این که عطار یکی از بزرگ‌ترین عارفان و عرفان‌گستران فرهنگ ایرانی-اسلامی است. دیگر از این نظر که عطار با زبان ساده‌ای که انتخاب کرد، عرفان را به میان مردم آورد و زبان پیچیده سنایی را ساده‌روان کرد و در قالب قصه جای داد تا مردم بفهمند. عطار را می‌توان شاعری دانست که عرفان را از طریق قصه مردم‌گیر کرد و به میان توده‌ها و غیر خواص برد. به‌ویژه این که او درباری نبود و با درد مردم آشنا بود. دیگر این که عطار خیلی از مفاهیم عالی و متعالی عرفانی را در قالب قصه بیان کرد؛ ماهیمی که حتی حلاج و امثال او هم شهادت بیانش را نداشتند.»

تأثیر انکار نشدنی عطار بر مولانا و حافظ

این استاد دانشگاه درباره تأثیر عطار بر بزرگانیت مانند مولانا و حافظ می‌گوید: «مولوی به دلیل شهرتش، عطار را زیر سایه خود برده‌است. در حالی که خلوص عرفانی عطار بیش از مولاناست. مثنوی بیشتر شامل مباحث کلامی مانند جبر و اختیار است، ولی در آثار عطار همه مباحث عرفانی است. به همین دلیل عطار می‌توانست خیلی بیش از این‌ها تأثیر بگذارد اگر درست معرفی می‌شد. سلطه شریعت بر کل فرهنگ ما باعث شد که بین عرفا هم آن عارفان محض کمتر مطرح شوند. با همه این‌ها تأثیر عطار خیلی زیاد بود که نمودش در آثار مولانا و از طریق مولانا بر فرهنگ ما پیدا است. همچنین غزل عرفانی عطار از جهات مختلف بر حافظ تأثیر گذار بوده؛ البته نه به اندازه مثنوی هایش؛ گر مریده عشقی فکر بدنامی نکن / شیخ صنعا خرقه رهن‌خانه خمار داشت.»

اندیشه عطار به‌مثابه باغ‌ها و مساجد ایرانی

مؤلف کتاب «قرن‌های بی‌زمان» که از زاویه‌ای تازه به آثار عطار نگاه کرده و برگزیده جشنواره شعر فجر و کتاب سال شده، درباره این اثر می‌گوید: «در این کتاب برای اول بار کل اندیشه و آثار عطار را به‌صورت به‌هم پیوسته و دست‌نخورده بررسی کردم. پیش از این خیلی کارها بر اساس آثار عطار می‌شد، ولی هر کدام از آن‌ها آثار عطار را به‌صورت مجزا بررسی می‌کردند. من گفتم آثار عطار نیشابوری مثل باغ‌ها و مساجد ایرانی و کل اندیشه شرقی یک نقطه مرکزی دارد که

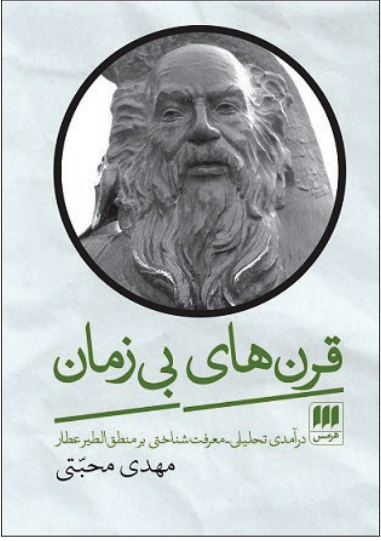
بر اساس آن باید بقیه آثار را هم سو با آن سنجید. منطق الطیر را مرکز قرار دادم و بعد بر اساس منطق الطیر که حلقه میانی است، دیگر آثار عطار را گرد این حلقه بررسی کردم بنابراین نمی‌شود مصیبت‌نامه را بدون درک منطق الطیر، منطق الطیر را بدون درک الهی‌نامه، الهی‌نامه را بدون درک مختارنامه و... بفهمید و بگویید من عطار را فهمیده‌ام. کشف این کتاب همین حلقه مرتبط اجزای اندیشه عطار است که کار خیلی سخت و سنگینی هم بود. خوشبختانه از وقتی کتاب چاپ شد، باز خورده‌ای خوبی گرفتیم. «قرن‌های بی‌زمان» خیلی مورد استقبال استادان و متخصصان و نیز کسانی قرار گرفت که به ادبیات علاقه‌مند هستند. یونسکو و خانه کتاب و چند دانشگاه هم برای معرفی آن مراسم برگزار کردند. در کل، نگرش تازه‌ای به عطار بود. من همیشه وقتی شعر شیخ محمود شبستری را می‌خواندم که می‌گفت: «ما از شاعری خود عار ناید / که در صد قرن چون عطار ناید»، با خود می‌گفتم عطار چه دارد که برایش این طور سروده؟ بعد به این رسیدم که سیستم قصه‌پردازی و شکل تولید محتوای اوست که بی‌نظیر است. مولانا سنایی به رغم بزرگی‌شان مادر قصه ندارند و عطار تنها عارف بزرگی است که مادر قصه دارد و بر اساس آن عرفان را به ما معرفی می‌کند. اصل کتاب «قرن‌های بی‌زمان» هم همین است.»

تولد کتاب قصه‌های عطار

از دل «قرن‌های بی‌زمان»، دکتر مهدی محبتی در پایان، از کتابی تازه درباره عطار با محوریت قصه‌های او خبر می‌دهد که همین‌روزها از سوی نشر پارسه منتشر می‌شود. او می‌گوید: «از دل مطالعه پنج، شش ساله در آثار عطار، به قصه‌های بسیاری رسیدیم. عطار را می‌توان پدر قصه‌گویی عرفانی نامید. او حدود سه هزار قصه در آثار منثور و منظوم خود دارد. این شوخی نیست که کسی این حجم از قصه را جمع‌آوری کند. ما این قصه‌ها را برای علاقه‌مندان در یک کتاب دو جلدی جمع کردیم؛ جلد اول قصه‌های منظوم است و جلد دوم، قصه‌های منثور. من این قصه‌ها را جمع‌بندی کرده و شرح داده‌ام که نشر پارسه در همین روزها به چاپ می‌رساند.»

۶۶

عطار با زبان ساده‌ای که انتخاب کرد، عرفان را به میان مردم آورد و زبان پیچیده سنایی را ساده‌روان کرد و در قالب قصه جای داد تا مردم بفهمند. عطار را می‌توان شاعری دانست که عرفان را از طریق قصه مردم‌گیر کرد و به میان توده‌ها و غیر خواص برد. به‌ویژه این که او درباری نبود و با درد مردم آشنا بود

قرن‌های بی‌زمان

مهدی محبتی

شاعران مقاومت وامدار نهضت فلسطین

به مناسبت روز قدس و همچنین تولید مستند «ترانه‌های بازگشت» که به دیدار شاعران عرب‌زبان بار هبر معظم انقلاب می‌پردازد با محمد مهدی شریعتمدار کارشناس مسائل منطقه و پژوهشگر زبان و ادبیات عربی و دکتر محمد حسن مقیسه، استاذ زبان و ادبیات فارسی درباره تاریخ شعر مقاومت فلسطین و وضعیت کنونی آن گفت‌وگو کرده‌ایم

محمد بهبودی‌نیا

calture@khorasannews.com

از گذشته‌های دور تا امروز، موضوع فلسطین و مقاومت مورد توجه بسیاری از شاعران بوده و شعرهای زیادی با این موضوع سروده شده که شعر شاعران کشورهای عربی در این میان جایگاه قابل توجهی دارد. اگر چه در دهه‌های پیشین در حوزه شعر مقاومت فلسطین شاهد ظهور شاعران عرب‌زبان قدرتمندی از جمله ابراهیم طوقان، عبدالرحیم محمود، محمد الماغوط، عبد الوهاب البیاتی، محمد المهدی الجواهری، یوسف الخطیب، سمیع القاسم، محمود درویش و نزار قبانی بوده‌ایم اما بنا به اعتقاد بسیاری از کارشناسان، شعر مقاومت فلسطین در چند دهه گذشته افول کرده است. سال ۱۳۸۵ بود که تعدادی از شاعران عرب در دیدار بار هبر انقلاب به شعر خوانی پرداختند و این دیدار مقدمه‌ای برای برگزاری دیداری پر شور تر در سال ۱۳۹۵ شد. در همین دیدارها بود که مقام معظم رهبری ضمن اشاره به نقاط قوت شعر عرب بر لزوم استفاده از شعر به نفع مقاومت فلسطین تأکید کرد و این موضوع توجه تعداد زیادی از حاضران در این جلسه را دوباره به اهمیت بالای مقاومت فلسطین معطوف کرد.

مستند «ترانه‌های بازگشت» که به همت موسسه فرهنگی، پژوهشی انقلاب اسلامی ساخته شده و به شعر مقاومت فلسطین، تاریخچه آن و دیدار تعدادی از شاعران عرب‌زبان با حضرت آیت‌الله خامنه‌ای می‌پردازد، پنج‌شنبه هفته گذشته از شبکه یک سیما پخش شد. به بهانه روز قدس و همچنین برای آگاهی بیشتر از مراحل ساخت و پخش این مستند و وضعیت کنونی شعر مقاومت فلسطین با محمد مهدی شریعتمدار، کارشناس مسائل منطقه و مشاور مستند «ترانه‌های بازگشت» و همچنین محمد حسن مقیسه استاذ زبان و ادبیات فارسی و یکی دیگر از کارشناسان این مستند گفت‌وگو کرده‌ایم که شرح آن را در ادامه می‌خوانید.

۱۰۰ سال شعر مقاومت فلسطین

محمد مهدی شریعتمدار درباره چگونگی شکل‌گیری ساخت مستند «ترانه‌های بازگشت» گفت: تا امروز دو نشست شعر با حضور شاعران عرب در معرض رهبر انقلاب برگزار شده است که اولین نشست در حاشیه اجلاس فلسطین و دومین نشست در کنگره شعر بیداری اسلامی بود (که با حضور بیش از ۸۰ تن از شاعران عرب از ۱۳ کشور عربی در تهران برگزار شد و ۲۲ تن از شاعران عرب به قرائت شعرشان پرداختند). مهم‌ترین شعرهای خوانده‌شده در این جلسات، شعرهایی با محوریت مقاومت مردم فلسطین بود و در نتیجه

از گذشته‌های دور تا امروز، امام علی (ع)، موضوع تولید آثار هنری بسیاری از هنرمندان کشورهای مختلف جهان بوده است. در این میان قدرت اعجاز محتوا بر فرامی‌توان در آثار هنرمندانی همچون محمود فرشچیان، حسن روح‌الامین، آیدین آغداشلو و حبیب... صادقی یافت. جالب این جاست که بیشترین آثار یکی در این زمینه تولید شده، مربوط به کشورهای شیعه‌نشین مانند ایران، عراق، سوریه و لبنان است که هنرمندان ایرانی نقشی غیر قابل مقایسه با هنرمندان کشورهای دیگر در این زمینه داشته‌اند. خبرگزاری ایرنا در روزهای گذشته مروری بر آثار تولیدشده برخی از نقاشان با مضمون حضرت علی (ع) داشته و به صورت اجمالی به تاریخچه هنر دینی اسلامی پرداخته است.

تاریخ هنر دینی و اسلامی

در تاریخ هنر دینی و اسلامی ایران، هنر بدون فیکور رواج داشته است و قالب فیکوراتیو که فضائل اهل بیت (ع) را دنبال می‌کند، بعد از دوره صفویه در ایران به وجود آمد؛ قالبی که شعر و نقاشی قهوه‌خانه‌ای را در سه بخش حماسی، رزمی و بزمی و مذهبی در کنار هم داشت. در اواسط دوره قاجار تا اواسط دوره پهلوی

مجموعه این نشست‌ها با شاعران عرب، نقطه شروعی برای تولید مستند ترانه‌های بازگشت شد. مستندی که به دوزبان فارسی و عربی تولید شده و شعر مقاومت فلسطین از ۱۰۰ سال پیش تا امروز را شامل می‌شود.

شعر مقاومت نیازمند حمایت‌های بیشتر

شریعتمدار تصریح کرد: قرار بر این است که همین روزها به همت موسسه فرهنگی هنری امام خمینی (ره) این مستند در برخی کشورهای عربی از جمله لبنان، عراق، سوریه و... رونمایی شود. این پژوهشگر زبان و ادبیات عرب تصریح کرد: بی‌تردید، ارتباط میان شاعران ایران و کشورهای عربی می‌تواند تأثیر فراوانی در پیشرفت شعر مقاومت فلسطین داشته باشد. تا امروز موسی بیدج و موسی اسوار زیادی برای ترجمه شعر شاعران ایران و کشورهای عربی تلاش‌هایی در این زمینه داشته‌اند که این تلاش‌ها باید بیشتر شود و همچنین حمایت‌های بیشتری از این جریان انجام شود. زمانی که بنده در رابرتین فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در بیروت بودم، تعدادی از شاعران عرب‌زبان ایران دعوت کردم.

این شاعران در محفل‌های مختلف شیعی، سنی، مسیحی و دیگر ادیان لبنان خوش درخشیدند و شاهد اتفاقات مثبتی بودیم. در سال‌های گذشته نیز چندین جشنواره در سوریه، لبنان و ایران در حوزه مقاومت و شهید سلیمانی برگزار شده است که در این نشست هاهم شاعران عرب و هم شاعران ایرانی حضور داشتند. حاصل این جشنواره‌ها گر آوری چندین جلد شعر از شاعران شمال آفریقا تا غرب آسیا و خلیج فارس شد که در آینده به زبان عربی و فارسی منتشر می‌شود. با وجود تمام این تلاش‌ها، بنده معتقدم که باید بیش از این در زمینه شعر مقاومت، فلسطین و شهید سلیمانی کار کرد.

افول شعر مقاومت فلسطین در ۲ دهه گذشته

این کارشناس مسائل منطقه خاطر نشان کرد: به نظر من شعر مقاومت فلسطین دارای فراز و فرودهای زیادی بوده و در دهه گذشته دچار افول شده است. البته هنوز جوان‌هایی وجود دارند که می‌توان به آن‌ها امیدوار بود. هر چه بیشتر در ایران و جهان عرب به موضوع شعر مقاومت فلسطین پرداخته شود می‌توانیم شاهد آینده‌تری در دفاع از حقوق ملت‌ها باشیم. توجه مقام معظم رهبری به مقوله فلسطین و شعر مقاومت، یک پدیده بسیار استثنایی در جهان شعر مقاومت است. پس از برگزاری این نشست‌ها بار هبر انقلاب، «جورجی الکاج» که شاعر مسیحی لبنانی است، بعد از بازگشت به لبنان در برنامه‌ای تلویزیونی در «شبکه المنار» گفته بود: «این نشست‌های ادبی ۲۲ کشور عربی باید انجام می‌دادند اما انجام ندادند و جمهوری اسلامی

ایران این اقدام را انجام داد پس ما از جمهوری اسلامی ایران تشکر می‌کنیم.» این مصاحبه با زتاب‌های بسیار خوبی در جهان داشت. بی‌تردید ساخت مستند، برگزاری جشنواره‌ها و ارتباط متقابل شاعران ایران با شاعران عرب‌زبان می‌تواند احیاگر شعر مقاومت فلسطین باشد و به یاری مردم فلسطین شتابد.

ترانه‌های بازگشت روایتگر قدرت شعر مقاومت

محمد حسن مقیسه، نویسنده و استاذ زبان و ادبیات فارسی نیز در گفت‌وگو با خراسان درباره مستند ترانه‌های بازگشت گفت: دیدار شاعران عرب‌زبان بار هبر معظم انقلاب در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ دستمایه ساخت مستند «ترانه‌های بازگشت» شده است.

هدف رهبر معظم انقلاب از برپایی این جلسه‌ها بزرگداشت حماسه فلسطین، نکوداشت شعر عربی و اسلامی و حمایت از انتفاضه فلسطین بوده است. رهبر انقلاب همواره قصد داشته‌اند انتفاضه ملت فلسطین را در یادها به جریان بیندازند و شعر مقاومت فلسطین را زنده کنند. وی افزود: متأسفانه بخشی از شعر قابل توجه کشورهای عربی یا با دسیسه استعمارگران یا بنا به خواست شاعران از موضوع مهم آزادسازی فلسطین و تلاش غیور مردان فلسطینی برای بازپس‌گیری زمین‌هایشان به سمت وسوی موضوعات روزمره منحرف شده است. در حالی که شاعران بزرگی در فلسطین مانند عبدالرحیم محمود، ابراهیم طوقان و... شعر فلسطین را خرج ملت فلسطین و آزادی کشورشان کرده‌اند. مستند ترانه‌های بازگشت در واقع قدرت شعر مقاومت فلسطین و لزوم بازگشت شاعران به سرایش شعرهایی از جنس شعر مقاومت را یادآوری می‌کند. این استاد دانشگاه افزود: مستند ترانه‌های بازگشت به پیگیری موضوعاتی از قبیل تاریخ کشور و ملت فلسطین، واکنش کشورهای عربی و اسلامی در قبال فلسطین و شعر فلسطین از نگاه رهبر معظم انقلاب می‌پردازد. این مستند قصد دارد نگاه پشتیبانی رهبر معظم انقلاب از فلسطین و قدس را نشان دهد.

شعر، یکی از مهم‌ترین عوامل تداوم نهضت فلسطین

دکتر محمد حسن مقیسه درباره نگاه رهبر انقلاب به شعر مقاومت گفت: در نشست رهبر انقلاب با شاعران عرب‌زبان درباره شعر عرب به‌صورت تخصصی صحبت شد. در این نشست‌ها رهبر معظم انقلاب همواره از شعر به عنوان یک رسانه تأثیرگذار یاد می‌کردند. این جلسه به‌صورت غیرمستقیم بیانگر این است که رهبر انقلاب شعر را در حدی تأثیرگذار می‌دانند که می‌توان با این رسانه، نهضت فلسطین را زنده نگه داشت. رهبر انقلاب همیشه به این موضوع توجه داشته‌اند که شعر یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های سیاسی، اجتماعی در جهان معاصر است.

«لافتی الاعلی» اثر آیدین آغداشلو

«من مرغ عشق حیدرم» اثر حبیب... صادقی

«اسدا...» اثر حسن روح‌الامین

«ضربت خوردن امام علی (ع)» اثر یوسف عبدی‌نژاد

نقاشان، امام علی (ع) را چگونه دیدند؟

سال داور خود هنرمند بود. در خلق آن آثار مهم این بود که برداشت خود هنرمند از زندگی امام علی (ع) چیست. وی معتقد است که همه ویژگی‌های مرد بزرگی مانند امیر مومنان نمی‌تواند در قالب یک تصویر بگنجد چون زندگی حضرت علی (ع) حوادث متعددی دار و دوما مال از وقایع مختلفی است.

«من مرغ عشق حیدرم»

اثر حبیب... صادقی

زنده یاد حبیب... صادقی هنرمند نقاشی است که معتقد بود هنرهای دینی و معرفتی ریشه در تاریخ بشریت دارد و همچنان نیز برخی هنرمندان آثار زیادی در حوزه هنرهای دینی خلق می‌کنند و لازم است بیشتر مورد توجه قرار بگیرد.

«ضربت خوردن امام علی (ع)»

اثر یوسف عبدی‌نژاد

در تابلوی «ضربت خوردن امام علی (ع)» اثر یوسف عبدی‌نژاد، نقاش با چنین دوگانگی مواجه است. شهادت امام به همراه شمشیر زن قاتل، مقرر شده در کنار هم قرار بگیرند و داستان ترک جهان مادی توسط امام را با جانیته هولناک و زشت، بیان کند.

«لافتی الاعلی» اثر آیدین آغداشلو

آغداشلو، هنرمند پیش‌کسوت نقاشی و کارشناس هنری درباره نقاشی که با موضوع امام علی (ع) کشیده، گفته است: مثل هر اثر دیگری که خلق می‌کنم از من خواسته شد برداشت شخصی خودم را از زندگی و شخصیت امام علی (ع) به تصویر بکشم. برای چنین برنامه‌هایی معمولاً یک سری داور وجود دارند که به کار خلق شده توسط هنرمند نظارت می‌کنند و آن‌را از نظر مفهومی و تکنیکی مورد تأیید قرار می‌دهند ولی در خاطر من هست که در آن جریان و در آن

نقاشی‌هایی توسط نقاشان ناشناس کشیده شده است که عمدتاً در تکایا، حجره‌ها، قهوه‌خانه‌ها و مکان‌های پررفت و آمد نصب می‌شدند. در طول تاریخ هنر جهان، دین یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده هنر بوده و در سرزمین‌مانیز هنر ایرانی با تکیه بر مفاهیم والای مذهب تشیع همواره اعتقادات، باورها و شاعران مذهب شیعه را در قالب‌های مختلف به تصویر کشیده است.

«حضرت علی (ع) در محراب»

اثر محمود فرشچیان

استاد محمود فرشچیان، استاد نقاشی و مینیاتور ایران، یکی از برجسته‌ترین هنرمندان کشور است که در دوره‌های مختلف زندگی، به آموزه‌ها و سوره‌های دینی توجه داشته است چنان که آثار بی‌بدیل و ارزشمند «ظهور عاشور» و «از خود به جا گذاشته است. او همچنین آثار ماندگاری را در باره امام علی (ع) خلق کرده که در زمره هنر دینی، بسیار ارزشمند و فوق‌العاده‌اند.

«اسدا...» اثر حسن روح‌الامین

حسن روح‌الامین هنرمند نقاش اثری رنگ روغن با عنوان «اسدا...» خلق کرده است.